

А Пакаці-гарошак з (*раніца*) да вечара па (*сцезжка-дарожка*) на (*самакат*) катаецца. А каб дапамагчы адной ці другой (*сястрычка*) — (*Моркаўка*) або (*Капустачка*), — пра гэта нават і не думаў!

Аднойчы... (*Паводле А. Бутэвіча*).

Падумайце, як развіваліся падзеі далей. Якім можа быць працяг казкі? Уявіце сітуацыю, калі Моркаўка і Капустачка звяртаюцца да Пакаці-гарошка і: 1) просяць у яго дапамогі па гаспадарцы; 2) павучаюць, як трэба ставіцца да сваіх абавязкаў. Раскажыце казку паводле адной з сітуацый. Якія формулы маўленчага этыкету вы будзеце выкарыстоўваць?

201. Запішыце словазлучэнні ў тры слупкі ў адпаведнасці з тым, з якім гукам чаргуюцца зычныя ў аснове на **-г-, -к-, -х-**: [г] // [з'], [к] // [ц], [х] // [с'].

Ляжаць у (*сумка*), аб'явіць падзяку (*ткачыха*), плыць на (*крыга*), дом пры (*дарога*), трымаць у (*рука*), радзімка* на (*шчака*), быць у (*скруха*), ісці па (*сцяжынка*), радавацца (*вавёрка^п*), на каляровай (*дуга*) вясёлкі.

Знайдзіце слова, што мае значэнне 'афіцыйная высокая ацэнка чыёй-небудзь работы'. Якія яшчэ значэнні мае гэта слова? Падбярыце да яго аднакаранёвыя словы, разбярыце іх па саставе.

§ 33. Асаблівасці правапісу канчаткаў назоўнікаў 2-га скланення (у родным і месным склонах адзіночнага ліку)

202. Прачытайце тэкст. Визначце яго асноўную думку. Падбярыце да тэксту загаловак.

Зіма — парá не толькі святкаванняў, але і **холаду**, і прастуды. Засцерагчыся ад **грыпу** дапамогуць народныя рэцэпты.

Адным з самых галоўных сродкаў народнай медыцыны з'яўляецца **мёд**, які лечыць ад вялікай колькасці хвароб. Але самае галоўнае,

што натуральны мёд — прыродны імунастимулятар. Маленькая лыжачка мёду нашча* і яшчэ адна, разведзеная ў шклянцы цёплай вады ці малака, — на ноч перад **сном**. Майце на ўвазе: у гарачай вадзе мёд траціць прыродныя ўласцівасці! Пры прастудных захворваннях рэкамендуецца піць **адвар** ягад шыпшыны замест **чаю**.

Ад дрэннага **настрою** добра спяваць на прыродзе — у **лесе** ці на **лузе**. Нашы продкі верылі: калі пасля **абеду** прыкладна адну гадзіну спяваць песні на ўвесь голас, то ўсе дрэнныя думкі і кепскі настрой абавязкова пройдуць (*Паводле І. Казаковай*).

Размяркуйце па групах выдзеленыя назоўнікі ў залежнасці ад значэння:

- 1) рэчывы; 2) стан прыроды ці чалавека; 3) прасторавыя паняцці; 4) хваробы; 5) дзеянні. Запішыце іх у форме роднага склону, выдзеліце канчаткі.

На аснове звестак з тэксту падрыхтуйце вуснае выказванне на тэму «Што нам раіць народная медыцына?» і выступіце з ім перад класам.

нашча

Скланавыя канчаткі назоўнікаў 2-га скланення залежаць ад іх лексічнага значэння. Назоўнікі мужчынскага роду ў родным склоне могуць мець канчаткі **-у (-ю)** або **-а (-я)**.

Канчаткі **-у (-ю)** маюць назоўнікі, якія абазначаюць:

- абстрактныя паняцці: *інтэлекту*, *поспеху*, *блакіту*;
- прасторавыя і часавыя паняцці: *лугу*, *краю*, *веку*, *перапынку*;
- рэчывы: *цукру*, *клею*, *шоўку* (а л е: *хлеба*, *аўса*);
- сукупнасць прадметаў ці асоб: *народу*, *беразняку*, *люду*;
- дзеянні, працэсы: *перапісу*, *масажу*, *нагрэву*;
- пачуцці, адчуванні: *сораму*, *спакою*, *жалю*;
- захворванні: *грыпу*, *інфаркту*, *радыкуліту*;
- з'явы прыроды, стыхіі: *грому*, *холаду*, *дажджу*;
- падзеі ў грамадскім жыцці: *фэстывалю*, *кірмашу*, *форуму*.

Астатнія назоўнікі 2-га скланення маюць канчаткі **-а (-я)**: *зуба*, *рубля*, *алфавіта*.

203. Прачытайце табліцу. Запомніце групы назоўнікаў, якія ўжываюцца ў форме роднага склону адзіночнага ліку з канчаткамі **-а (-я)**.

Лексіка-семантычныя групы назоўнікаў	Прыклады
Назоўнікі ніякага роду	возер[а], сяр[а], збожж[а], ...
Навуковыя і тэхнічныя тэрміны	дзеінік[а], артыкл[я], спектакл[я], ...
Назвы жывых істот	вожык[а], бусл[а], лас[я], ...
Назвы канкрэтных прадметаў	дом[а], кран[а], аўтамабіл[я], ...
Назвы органаў, частак цела	ілб[а], зуб[а], язык[а], ... (але: твар[у])
Назвы адзінак вымярэння, грашовых адзінак	міліметр[а], літр[а], рубл[я], ...
Назвы прамежкаў часу	дн[я], вечар[а], год[а], ... (але: ранк[у])
Назвы месяцаў, дзён тыдня	верасн[я], аўторк[а], лістапад[а], ...
Назвы грамадскіх арганізацый, устаноў	камітэт[а], савет[а], клуб[а], ...
Назвы танцаў, гульні	балет[а], вальс[а], футбол[а], ...

Падрыхтуйце паведамленне пра канчаткі назоўнікаў мужчынскага і ніякага роду ў родным склоне адзіночнага ліку.

204. Са слоў складзіце прыказкі, паставіўшы назоўнікі ў патрэбнай форме. Запішыце сказы. Растлумачце правапіс канчаткаў.

1. Аўчына, выраб, не варта. 2. Лыжка, дзёгаць, псуе, мёд, бочка. 3. Адзін, з'еш, хоць, вол, адна, хвала. 4. Без, хлеб, яда, да, парог, хада. 5. Дождж^Ф, не просяць, як, жнуць, косяць, ды.

Знайдзіце прыказку, якая мае значэнне 'справа не варта патрачаных на яе сіл і сродкаў'. Успомніце і раскажыце пра выпадак, калі было б дарэчным ужыванне гэтай прыказкі.

У залежнасці ад значэння некаторыя назоўнікі могуць ужывацца з канчаткамі **-а (-я)** і **-у (-ю)**: *голле старога дуб[а] — стол з дуб[у], каля маладога ясен[я] — мэбля з ясен[ю]* (назоўнікі набываюць значэнне рэчывых); *ішлі па сцежках сад[а] — у канцы сад[у]* (назоўнік набывае прасторавае значэнне).

205. Прачытайце табліцу і раскажыце аб правапісе канчаткаў назоўнікаў 2-га скланення ў месным склоне. Прывядзіце свае прыклады, паставіўшы назоўнікі з папярэдняга практыкавання ў форму меснага склону.

Месны склон	Назоўнікі з асновай на:			
	цвёрды зычны	зацвярдзелы зычны	мяккі зычны	-г-, -к-, -х-
	-е (на) <i>мося</i> <u>е</u> (у) <i>неб</i> <u>е</u>	-ы (на) <i>даждж</i> <u>ы</u> (у) <i>гушчар</i> <u>ы</u>	-і (на) <i>фэстывал</i> <u>і</u> (у) <i>руча</i> <u>і</u>	-е [г]//[з'] (на) <i>бераз</i> <u>е</u> [х]//[с'] на <i>верс</i> <u>е</u>
	Назоўнікі маюць канчаткі -у, -ю:			
	калі абазначаюць асобу чалавека: (пры) <i>сусед</i> <u>у</u> , (пры) <i>урач</i> <u>у</u> , (аб) <i>вучн</i> <u>ю</u> , (пры) <i>Алег</i> <u>у</u> ; а л е: назоўнікі з асновай на цвёрды зычны могуць ужывацца і з канчаткам -е: (пры) <i>суседз</i> <u>е</u> , (пры) <i>брац</i> <u>е</u>		калі апошнія зычныя асновы -г-, -к-, -х- не чаргуюцца з -з-, -ц-, -с-: (у) <i>жах</i> <u>у</u> , у <i>шытк</i> <u>у</u> ; (на) <i>мітынг</i> <u>у</u> , (аб) <i>насарог</i> <u>у</u>	

206. Спішыце тэкст, устаўляючы прапушчаныя літары. Абзначце канчаткі і вызначце склон назоўнікаў 2-га скланення, растлумачце правапіс канчаткаў.

Зверабой — «л..карства ад ста хвароб», як гавораць у народз.. . Гэту расліну называюць яшчэ святаяннік. Ён з род.. раслін сямейства зверабойных. Жоўтыя кветачкі зверабо.. сабраны ў суквецц.. . Яго лісце можа стаць асновай¹ для добрага і карыснага ча.. . Разламі яго тонкую сц..блінку — і на злом.. выступіць ч..рвонакр..авы сок. Таму зверабо.. прыпісваюць і магічныя ўласцівасці (Паводле Х. Гурыновіча).

- Назавіце словы з арфаграмамі — галоснымі ў корані.

Чаму зверабой называюць «лякарствам ад ста хвароб»? Як вы думаеце, чаму гэта расліна атрымала такую назву?

207. Выканайце інтэрактыўнае заданне па тэме «Канчаткі назоўнікаў 2-га скланення ў месным склоне».